

1.2. ОСВІТНІ ВТРАТИ У ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ: НЕГАТИВНИЙ ПРОГНОЗ ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО НАВЧАННЯ

 Сисоєва С. О.

З початком пандемії COVID-19 світові системи освіти зіткнулися з викликами швидкої організаційної перебудови освітнього процесу, масштабного упровадження цифрових технологій навчання, забезпечення рівного доступу до якісної освіти. За даними ЮНЕСКО, четверо з п'яти дітей дошкільного віку зазнали освітніх втрат внаслідок призупинення функціонування закладів дошкільної освіти. Підраховано, що їх закриття призвело до втрати 19 мільярдів людино-днів, а більше 10 мільйонів дітей дошкільного віку не змогли повною мірою розвинути свій потенціал за перші одинадцять місяців пандемії. Більше того, деякі діти йдуть до першого класу початкової школи, не маючи досвіду участі в організованому освітньому процесі, що потенційно може зашкодити їхньому навчанню внаслідок відсутності готовності до школи [138].

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України поглибила виклики, з якими зіткнулася українська освіта під час пандемії, призвела до значних трансформацій в організації освітнього процесу, обмежила доступ дітей та молоді до повноцінної освіти, порушила їхнє право навчатися й спокійно жити.

В освітньому просторі з'явилися нові терміни і поняття, серед яких: «освітні втрати», «навчальні втрати», «освітні розриви», «переміщенні заклади освіти» тощо. Фахівці Українського центру оцінювання якості освіти проаналізували напрацювання вітчизняних і зарубіжних науковців та запропонували зміст нових понять, пов'язаних з освітніми втратами. Нам імпує думка дослідників, що з огляду на те, що освіту в Україні розуміють як єдність навчання, виховання, розвитку й соціалізації особистості, втрати в освіті не варто ототожнювати лише з навчальними втратами. У широкому сенсі освітні втрати означають втрату можливостей для всебічного розвитку учнів: інтелектуального, соціального, емоційного, психологічного тощо. Відповідно до цього, в межах родового поняття «освітні втрати» умовно виділяють три взаємопов'язані компоненти:

- навчальні втрати (у розумінні втрати знань, умінь, навичок, ставлень тощо);
- виховні втрати;
- зниження темпу розвитку особистості [5].

Навчальні втрати є безпосередньо академічними втратами й вимірюються оцінюванням рівня опанування освітніх стандартів/програм для певного етапу шкільної освіти. Що стосується дошкільної освіти, то дослідники пишуть про психомоторні, соціально-емоційні та комунікаційні втрати під час пандемії COVID-19 [96]. Втрати дошкільнят передусім пов'язані з некогнітивним розвитком, зниженням темпу розвитку дитини, зокрема у найбільш чутливих періодах її життя, в періодах, які вчені називають «вікнами» можливостей.

Марія Монтесорі вважала, що період від 0 до 6 років – найважливіший у житті людини. Все інше надбудовується й розвивається на його основі. Вона виділила кілька таких чутливих фаз, які тривають від 0 до 6 років. Через чутливі періоди розвитку проходить кожна

Діагностика та компенсація освітніх втрат

дитина незалежно від того, за якою системою вона виховується і вчиться, тому що це – один із законів природи. Такі періоди тривають лише певний час, який є досить коротким. Пропустити такі періоди ні в якому разі не можна [34].

На сьогодні при розгляді освітніх втрат, не звертається, на наш погляд, достатньої уваги на втрати в дошкільній освіті маленьких українців. Разом з тим, такі втрати є підґрунтям всіх подальших освітніх втрат і розвитку людського капіталу суспільства в цілому [132].

Серед основних чинників, які зумовили освітні втрати в системі дошкільної освіти України й суттєво вплинули на розвиток дитини в сенситивні періоди її життя, ми визначаємо такі:

- порушення принципу доступності дошкільної освіти;
- послаблення, а іноді й відсутність психологічної, медичної, методичної та інформаційної підтримки всіх учасників освітнього процесу освіти дітей раннього та дошкільного віку;
- відтік кадрового потенціалу закладів дошкільної освіти, зумовлений масштабним переміщенням педагогічних кадрів в умовах війни, а також низькою оплатою праці педагогів цих закладів;
- відсутність своєчасної підтримки розвитку дитини в сенситивні періоди її життя, які тривають лише певний короткий час.

Розглянемо, як можна послабити дію таких чинників у реаліях України.

В умовах воєнного стану важливо забезпечити продовження здобуття дошкільної освіти за місцем тимчасового перебування дітей, створення безпечного освітнього середовища та надання якісних психолого-педагогічних послуг.

Технологіями визначення місця перебування дітей і їх потреб можуть бути: моніторинг кількості дітей з особливими освітніми потребами за місцем їх перебування; моніторинг надання освітніх послуг дітям раннього та дошкільного віку по регіонах України та за її межами; діагностика особистісного та пізнавального розвитку дітей раннього та дошкільного віку; моніторинг кількості дітей, які були охоплені офлайн в поточному навчальному році.

Заходами, спрямованими на подолання або пом'якшення ситуації можуть бути: перегляд комплексних освітніх програм із метою їх розвантаження й підвищення варіативності для більш ефективного надолуження освітніх втрат; охоплення всіх дітей через змішані та дистанційні форми освітнього процесу; підготовка тьюторів для проведення додаткових занять із дітьми; створення онлайн-майданчика для фахової дискусії, обміну досвідом; створення розгалуженої цифрової освітньої інфраструктури для доступної та безпечної дошкільної освіти (цифрові освітні платформи та контент для педагогів, керівників, родин; віртуальні лабораторії та віртуальні STEM-групи, хмарні освітні середовища в закладах дошкільної освіти, безоплатне забезпечення вихователів технічними засобами для покращення доступу до онлайн-освіти); впровадження програм надолуження освітніх втрат, які дають можливість повторного доступу до освітнього контенту закладів дошкільної освіти паралельно з продовженням навчання в умовах родини; посилення практичної діяльності психолого-педагогічного патронату в системі дошкільної освіти; поступове відновлення (де є можливість) всіх функцій освітнього процесу.

Щодо психологічної, медичної, методичної та інформаційної підтримки всіх учасників освітнього процесу системи дошкільної освіти в умовах воєнного стану, то в частині психолого-педагогічного компоненту необхідним є вивчення ускладнень вихователів і батьків із питань надання відповідної допомоги дітям, а також проведення моніторингу педагогічної майстерності та професійної компетентності фахівців дошкільної галузі державної та приватної форми власності щодо діяльності в умовах воєнного стану. Засобами подолання виявлених

ускладнень можуть бути: відновлення ресурсного статусу всіх фахівців дошкільної галузі через марафони, тренінги; розширення спектру напрямів науково-методичного супроводу з урахуванням актуального стану дошкільної освіти й перспектив її відновлення й розвитку в повоєнний період.

Щодо відтоку кадрів із закладів дошкільної освіти, то варто звернути увагу на те, що така ситуація зумовлена масштабними переміщеннями педагогів в умовах війни, а також низькою оплатою праці вихователів. Значна частина працівників з різних причин припинила трудові відносини із закладами дошкільної освіти. Для усунення кадрової проблеми, на наш погляд, необхідно провести моніторинг кількості вихователів, які виїхали за кордон, та моніторинг вихователів, які набули статусу переселенців, і на новому місці обрали іншу професію або залишилися без роботи. Засобами подолання кадрової проблеми у дошкільній освіті можуть бути: відкриття нових вакансій для вихователів дітей раннього та дошкільного віку; створення інформаційної платформи для вихователів, яка містить інформацію про їхню кваліфікацію, форми підвищення кваліфікації, потребу в працевлаштуванні; розробка тематичних курсів підвищення кваліфікації з урахуванням актуальних потреб педагогів в особистісному і професійному розвитку; розробка короткотривалих курсів підвищення кваліфікації для всіх працюючих і тимчасово не працюючих педагогів з метою актуалізації їхніх професійних компетентностей; перегляд базового фінансування дошкільної освіти; введення системи пільг і компенсацій за працю поза заробітною платою (наприклад, медичне страхування, оплата житла; безкоштовне харчування; можливість отримання коштів на оздоровлення тощо); відшкодування особистих коштів, які витрачають співробітники на професійне навчання та підвищення кваліфікації, мобільний (службовий) зв'язок тощо; зменшення зарегламентованості професійної діяльності (зменшення й спрощення звітної документації); зміна підходів у державному управлінні системою дошкільної освіти.

Щодо відсутності своєчасної підтримки розвитку дитини в сенситивні періоди її життя, які тривають лише певний короткий час, то цей виклик воєнного стану, на наш погляд, є найголовнішим і найскладнішим для виконання, хоча, зрозуміло, що він пов'язаний з усіма викликами і проблемами, які були зазначені вище. Складність забезпечення цієї базової для розвитку дитини засади – засади своєчасності – визначається тим, що своєчасна підтримка розвитку дитини в сенситивні періоди її життя потребує синергізму й взаємодії держави, закладів дошкільної освіти та батьків (родини). Затримка в розвитку дитини від народження до 5-ти років за законодавством України – це відповідальність батьків (родини), після 5-ти років – відповідальність закладу, держави, але за умови, якщо дитина буде відвідувати заклад дошкільної освіти. Ця проблема, на наш погляд, потребує термінового розв'язання, оскільки відставання в розвитку дитини в дошкільному віці впливає на її розвиток і результати навчання в усіх подальших ланках освіти й призводить до освітніх втрат.

Отже, по суті, освітні втрати ми мали й до початку війни. Вони були прихованими за тим, що ми називаємо «індивідуальні особливості», коли не враховуємо, що якість цих особливостей визначається своєчасною підтримкою дитини в розвитку в сенситивні періоди її життя. Вченими НАПН України в співпраці з Верховною Радою України була розроблена Концепція освіти дітей раннього і дошкільного віку, у якій окреслено напрями і засоби розв'язання наведених проблем, необхідні кроки для досягнення результату [9; 49]. На жаль, воєнний стан в Україні загальмував її імплементацію. Разом з тим, вчені НАПН України разом з практиками розпочали розроблення нового Державного стандарту дошкільної освіти для дітей від народження до шкільного віку, метою якого є стандартизація параметрів розвитку дити-

ни на всьому її передшкільному періоді життя. Такий Стандарт, націлений на результат без регламентації процесу його досягнення, може стати орієнтиром не тільки для працівників закладів дошкільної освіти, а й батьків, усіх причетних до розвитку й виховання дитини від народження до школи.

Розв'язання проблеми подолання усталених освітніх втрат у дошкільному віці є важливим для подальшого навчання дітей – майбутнього України.

1.3. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВИМІРЮВАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

Локшина О. І.

Chino and Winter-Ebmer (2004) у дослідженні втрат людського капіталу внаслідок війни виявили, що австрійські та німецькі діти, яким під час Другої світової війни виповнилося десять років, навчалися меншу кількість років у школі, аніж їхні ровесники з «невоєнних» країн, таких, як Швейцарія та Швеція. Пізніше ці вже дорослі люди зазнали втрати заробітку від 3% до 4% на рік приблизно через 40 років після війни, що пояснюється освітніми втратами, спричиненими військовим конфліктом. Lai and Thyne (2007) та Eder (2014) стверджують, що діти, які народилися або дорослішали під час війни в колишній Югославії, назавжди стали менш продуктивними [66].

Наслідки навчальних втрат під час пандемії COVID-19 розглядаються у двох взаємопов'язаних вимірах: наслідки для кожного окремого учня та для національної економіки. Доведено, що нерівний доступ до цифрових ресурсів під час онлайн-навчання поглиблює нерівність у знаннях і навичках всередині тієї самої когорти учнів. Окрім того, більші навчальні втрати спостерігаються в сільських місцевостях у школах, які гірше обладнані цифровими пристроями та мають гірший доступ до швидкісного інтернету. Групою ризику також визначено учнів із малозабезпечених сімей.

Сьогодні використовуються декілька підходів до оцінювання навчальних втрат. Один з них ґрунтується на Мінімальному рівні володіння навичками (МРВН) (Minimum proficiency level, MPL), який використовується в рамках Цілей сталого розвитку, зокрема для моніторингу прогресу у напрямі досягнення Цілі 4. «Забезпечити інклюзивну і справедливу якісну освіту та сприяти можливостям навчання впродовж життя для всіх» [69].

Йдеться про моніторинг завдання 4.1. «До 2030 року забезпечити, щоб всі дівчатка і хлопчики завершували здобуття безкоштовної, рівноправної і якісної початкової та середньої освіти, що дозволяє домогтися затребуваних і ефективних результатів навчання» за допомогою показника 4.1.1. «Частка дітей і молоді а) учнів 2 та 3 класів; б) випускників початкової школи; та с) випускників неповної середньої школи, які досягли мінімального рівня володіння навичками і) з читання та ii) з математики»¹.

МРВН трактується як еталон базових знань у певній предметній області, зокрема з математики, читання тощо, який вимірюється за допомогою оцінювання результатів навчання. Для забезпечення порівнянності в рамках методології оцінювання МРВН розроблено дескриптори з читання й математики для локальних, національних та міжнародних тестувань (табл. 1.1 і табл. 1.2) [135].

¹ 4.1.1. для України – це частка випускників закладів загальної середньої освіти поточного року, які досягли визначених рівнів навчальних досягнень з української мови <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/4/>.